

PROBLEMY RYZYKA I ZAGROŻEŃ W OCHRONIE TURYSTÓW

Leszek Fryderyk KORZENIOWSKI*

ABSTRAKT

Współczesna gospodarka turystyczna zawiera różnorodne formy aktywności człowieka i zróżnicowane rodzaje przedsiębiorczości. Turystyka stanowi największą gałąź współczesnej gospodarki światowej. (Należy zauważyć, że gospodarka turystyczna i turystyka używane w Polsce jako synonimy, w Słowacji stanowią odrębne pojęcia: gospodarka turystyczna jako ruch podróżnych będący częścią gospodarki narodowej, i turystyka w znaczeniu zbliżonym do rekreacji i sportu).

Gospodarce turystycznej i rekreacji turystów towarzyszą różnorodne zagrożenia, których przyczyną może być: A. Przyroda nieożywiona, B. Organizmy żywe, C. Wytwory człowieka, D. Człowiek i społeczeństwo.

Kluczowe słowa: bezpieczeństwo, zagrożenia, ryzyko, securitologia, gospodarka turystyczna.

ABSTRACT

Współczesna gospodarka turystyczna zawiera różnorodne formy aktywności człowieka i zróżnicowane rodzaje przedsiębiorczości. Turystyka stanowi największą gałąź współczesnej gospodarki światowej. (Należy zauważyć, że gospodarka turystyczna i turystyka używane w Polsce jako synonimy, w Słowacji stanowią odrębne pojęcia: gospodarka turystyczna jako ruch podróżnych będący częścią gospodarki narodowej, i turystyka w znaczeniu zbliżonym do rekreacji i sportu).

Gospodarce turystycznej i rekreacji turystów towarzyszą zagrożenia, których przyczyną może być: A. Przyroda nieożywiona, B. Organizmy żywe, C. Wytwory człowieka, D. Człowiek i społeczeństwo.

Key words: security, threat, risk, securitology, the tourism industry

* prof. nadzw. dr hab. inż. Leszek F. KORZENIOWSKI, kierownik Zakładu Zarządzania Akademią Wychowania Fizycznego w Krakowie. President *EUROPEAN ASSOCIATION for SECURITY*, Kraków, POLAND; e-mail lfk@eas.info.pl

1 OREŚLENIE PROBLEMU

Według danych Światowej Organizacji Turystyki¹, turystyka stanowi największą gałąź współczesnej gospodarki światowej. Wszelka działalność bezpośrednio lub pośrednio związana z turystyką w 2002 r. wytworzyła 10% globalnego Produktu Krajowego Brutto (PKB) i stanowiła 7,8% globalnego zatrudnienia (198,7 mln miejsc pracy) [10, s. 24]. Turystyka stała się fundamentem przekształceń społecznych i podstawowym czynnikiem wzrostu i rozwoju gospodarczego, a w wymiarze indywidualnym – źródłem szczęścia wielu ludzi. Działalność gospodarcza w zakresie turystyki wytwarzając produkty (głównie w formie usług) umożliwia zaspokajanie rozlicznych potrzeb człowieka.

Tak znaczący rozwój gospodarki turystycznej stał się również powodem zagrożeń dla turystów, dla przedsiębiorstw turystycznych, dla środowiska kulturowego i przyrodniczego a nawet dla narodów i państw, w których gospodarka turystyczna stanowi podstawowe źródło dochodów (Egipt).

2 ZPIECZEŃSTWO I RYZYKO

Bezpieczeństwo oznacza pewien stan obiektywny polegający na braku zagrożenia dla istnienia, rozwoju i normalnego funkcjonowania człowieka, odczuwany subiektywnie przez jednostki lub grupy [8]. Bezpieczeństwo jest przedmiotem badań *securitologii* podejmującej badania zagrożeń dla istnienia, rozwoju i normalnego funkcjonowania człowieka i organizacji społecznych z uwzględnieniem różnorodności poziomów odniesienia.

W tych analizach kluczowym jest zagadnienie ryzyka, które występuje tu jako pojęcie pomocnicze, na które składa się rodzaj zagrożenia oraz prawdopodobieństwo, że to zagrożenie może się zdarzyć.

W społeczeństwie ryzyka, stopniowo albo skokowo – przez alarm ostrzegający przed smogiem, wypadek z trującą substancją itd. – powstaje *polityczny potencjał katastrof*. (...) Społeczeństwo ryzyka jest społeczeństwem *katastrof*. Zagroza mu to, że stany wyjątkowe stają się normalnymi” [1, s. 33].

W ramach ogólnej definicji, co do której w zasadzie panuje w literaturze zgodność, w poszczególnych dyscyplinach naukowych lub dziedzinach gospodarczych akcentuje się różne jej składniki. Na przykład w literaturze ekonomicznej ryzyko oznacza najczęściej okoliczności, w których zyski nie są pewne, w medycynie mianem ryzyka określa się możliwość wystąpienia pewnych niekorzystnych zjawisk jak zgon lub zachorowanie, w przemysłowym zastosowaniu energii atomowej w elektrowniach jako prawdopodobieństwo zwiększenia liczby zgonów powodowanych działaniem reaktora w jednym roku [9, s. 518].

¹ (ang.) World Tourism Organisation (WTO)

3 PIŚMIENNICTWO

Turystyka w różnorodnych rodzajach, stosownie do roli w życiu społeczeństw i udziału w biznesie, jest licznie reprezentowana w literaturze naukowej i fachowej. Natomiast bezpieczeństwo turystyki i turystów znajduje jedynie fragmentaryczne odzwierciedlenie w literaturze, głównie podejmującej problem z perspektywy *securitologii*. Ta problematyka jest przedmiotem m. in. publikacji Leszka F. Korzeniowskiego z Krakowa [6; 7; 8], Andrzeja Hadzika [3] i Jacka Dworzeckiego [2] z Katowic, Macieja Szmita z Łodzi [12], Ladislava Hofreitera [4], Františka Škrvndy [13] i Andreja Velasa [14] ze Słowacji, Josefa Janošeca [5] z Czeskiej Republiki.

Większość publikacji dotyczących bezpieczeństwa w turystyce i rekreacji ma charakter przyczynkarski lub charakter poradnika zarządzania ryzykiem, użytecznego w praktyce ale bez naukowej refleksji.

4 KATEGORIE ZAGROŻEŃ

Zagrożenia nie są kategorią samoistną, ponieważ zawsze odnoszą się do określonego podmiotu, dla którego mają charakter destrukcyjny. Mogą one spowodować szkodliwe następstwa dlatego, że każdy podmiot (człowiek, system, organizacja, zasób przyrody) charakteryzuje się mniejszą lub większą podatnością czyli pewnymi słabościami, umożliwiającymi przekształcenie potencjalnego zagrożenia w szkodę.

Jak dowodzą tego doświadczenia z przeszłości, przyczynami negatywnych następstw mogą być [7, s.186]:

A. **Przyroda nieożywiona**, na przykład fale *tsunami* wywołane trzęsieniem ziemi, które w dniu 26 grudnia 2004 roku spowodowały w Indonezji, Sri Lance, Indiach i Tajlandii 200 tys. ofiar śmiertelnych i kilka milionów poszkodowanych. Za zaginionych uznano 7 tys. zagranicznych turystów z 40 państw.

Wybuch wulkanu Eyjafjöll 14 kwietnia 2010 roku w Islandii nie spowodował ofiar w ludziach, ale ogromne straty materialne i finansowe. W dniu 15.04.2010 r. zostały zamknięte główne lotniska w Belgii, Czechach, Danii, Finlandii, Francji, Islandii, Hiszpanii, Holandii, Niemczech, Norwegii, Irlandii, Rosji, Szwecji i Wielkiej Brytanii, a także w Polsce.

B. **Organizmy żywe**, na przykład zespół nabytego niedoboru odporności AIDS² spowodowany wirusem HIV, który dotknął w 2004 roku 39,4 mln ludzi na świecie, z czego zmarło 3 mln osób. Całkowita liczba zgonów w latach 1985-2003 wynosi 20 mln osób.

C. **Wytwory człowieka** na przykład budowle, maszyny, urządzenia, substancje chemiczne, materiały wybuchowe. Spośród wielu można podać przykład katastrofy budowlanej 28 stycznia 2006 roku w Chorzowie (Polska), w wyniku której zginęło 65 osób.

D. **Człowiek i społeczeństwo** (działając celowo, z powodów prawdziwych lub urojonych), przy czym od 1992 roku doszły ataki na zagranicznych turystów, którymi

² (ang.) *Acquired Immune Deficiency Syndrome*, AIDS - Zespół nabytego niedoboru odporności.

terrorystów poprzez zastraszenie turystów i doprowadzenie do upadku gospodarki chcą spowodować obalenie rządu i przejęcia władzy (Indonezja, Egipt, Turcja).

23 lipca 2005 roku w kurorcie Szarm el-Szejk nad Morzem Czerwonym (Egipt) trzy zamachy bombowe w samochodach pułapkach. dokonane w nocy z piątku na sobotę. Zostało zabitych 63 osoby a ok. 130 zostało rannych. Wśród ofiar zamachów byli zagraniczni turyści między innymi Brytyjczycy i Holendrzy.

4 sierpnia 2008 roku w Bilaspur (Indie) w wyniku paniki zginęło 150 pielgrzymów (większość ofiar to kobiety i dzieci), gdy dziesiątki tysięcy wiernych w popłochu zaczęły uciekać ze świątyni Naina Devi w mieście Bilaspur w północnych Indiach. Panika wybuchła, gdy pod naporem tłumu runęła metalowa balustrada oddzielająca zbrocze od drogi prowadzącej do świątyni. Ludzie myśleli, że oberwał się fragment zbrocza. Uciekający tratowali się nawzajem.

W dniach od 26 do 29 listopada 2008 r. w Bombaju (Indie) w serii 10 zamachów terrorystycznych zginęło co najmniej 195 osób a 327 zostało rannych. Wśród zabitych jest wielu cudzoziemców, Brytyjczycy, Japończycy, Włosi, Niemcy, Izraelczycy a także Australijczyk. Zginęło także 14 policjantów, w tym szef sił antyterrorystycznych w Bombaju.

I najtragiczniejsza dla Polaków data 10 kwietnia 2010 roku, gdy w Smoleńsku (Federacja Rosyjska) w katastrofie samolotu Tu-154 zginęli Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej oraz przedstawiciele polskich elit, którzy lecieli na uroczystości z okazji 70. rocznicy mordu 21 tys. Polaków w Lesie Katyńskim. Prawdopodobnie bezpośrednią przyczyną katastrofy był błąd pilota w gęstej mgle, ale został on poprzedzony błędnymi decyzjami strategicznymi i operacyjnymi po stronie polskiej i rosyjskiej.

Wszystkie te zdarzenie stanowią zagrożenie dla turystów i dla gospodarki turystycznej w poszczególnych krajach a nawet na całym świecie. Prawie wszystkie kryzysy w gospodarce turystycznej mają charakter krótkotrwały i lokalny, regionalny lub krajowy. Kryzys globalny, polegającym na spadku całkowitej liczby zagranicznych wyjazdów w turystycznych, dotknął turystykę dwukrotnie:

- w 1982 r. w wyniku ogólnoświatowej recesji gospodarczej,
- w 2001 r. na skutek osłabienia koniunktury w krajach Zachodu i zamachów 11 września.

Należy zauważyć, że turyści i turystyka są - i zapewne będą w przyszłości, coraz bardziej narażeni na różne zagrożenia, występujące z rosnącą częstotliwością. Równocześnie należy zauważyć ogromną różnorodność zagrożeń pod względem charakteru, zakresu i siły oddziaływania, czasu trwania, skutków i czasu likwidacji kryzysu. Powoduje to znaczące zmiany w skali i rozkładzie ruchu turystycznego. Zdarzenia te rzutują także na funkcjonowanie poszczególnych przedsiębiorstw turystycznych, reagujących na przyczyny występujące w różnych ogniwach łańcucha produktu turystycznego, a także wpływają na rozwój społeczny i gospodarczy poszczególnych krajów i regionów.

LITERATURA

- [1] BECK U.: Społeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności. Warszawa: Wyd. Naukowe SCHOLAR 2002
- [2] DWORZECKI Jacek: Podstawy prawne wykonywania zadań ochrony osób i mienia. Wybrane zagadnienia. Gliwice: Gliwicka Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości, 2009. ISBN 978-83-61401-20-9.
- [3] HADZIK Andrzej: Turystyka zdrowotna uzdrowisk. Katowice: AWF, 2009.
- [4] HOFREITER L.: Securitológia. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M.R. Štefánika, 2006.
- [5] JANOŠEC J.: Sekuritologie – nauka o bezpečnosti a nebezpečnosti. „Vojenské rozhledy” 2007, nr 3, s. 3-14
- [6] KAGANEK Krzysztof R. KORZENIOWSKI Leszek F.: Jakość i bezpieczeństwo usług hotelarskich. Kraków: EAS 2008.
- [7] KORZENIOWSKI L.F. Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych. Kraków: EAS 2008. dostępna z: <http://www.sbc.org.pl/dlibra/doccontent?id=13871&dirids=66>
- [8] KORZENIOWSKI L.: Securitology. The concept of safety. “Comunikations” 2005, No 3, s. 20-23.
- [9] MANSTEAD Antony S.R. HEWSTONE Miles i inni (red.): Psychologia społeczna. Encyklopedia Blackwella. Warszawa: Jacek Santorski&CO Wydawnictwo 1996.
- [10] PENDER L. SHARPLEY R.: (red.) Zarządzanie turystyką. Warszawa: PWE 2008, s. 24.
- [11] SHARPLEY R.: Zarządzanie kryzysowe w turystyce międzynarodowej. /in:/ PENDER L. SHARPLEY R.: (red.) Zarządzanie turystyką. Warszawa: PWE 2008, s. 331-345.
- [12] SZMIT Maciej: Informatyka w zarządzaniu. Warszawa: Difin, 2003. ISBN 83-7251-379-1.
- [13] ŠKVRNDA F.: (slo.) Vplyv medzinárodnej bezpečnosti na zadatku 21. storočia na pôsobenie ozbrojených síl a ich profesionalizáciu. /in:/ ČUKAN K. POLONSKÝ D. ŠKVRNDA F.: Sociologické pohľady na úplnú profesionalizáciu ozbrojených síl. Bratislava: VIA MO SR 2005, s. 10-46.
- [14] VELAS A.: Poistovníctvo pre bezpečnostných manažerov. Žilina: EDIS, 2009.

článok recenzoval:
prof. Ing. Josef Reitšpís, PhD.

